

PREKORAČUJUĆA ISPUNJENJA ZAKONA

(Eri De Luka: *Svetice sablazni*, Felsina, Zagreb, 2019, prevod Tvrtko Klarić)

Knjiga italijanskog romanopisca, pesnika, prevodioca, aktiviste i novinara Erija de Luke *Svetice sablazni* (Erri De Luca: *Le sante dello scandalo*, La Giuntina, Firenze, 2011) osmišljena je kao prošireni, dvanaestodelni esej posvećen biblijskim junakinjama uvršćenim u veliku genealošku listu koja otvara Jevanđelje po Mateju. Oksimoronski, provokativni naslovni izraz naznačava temu ispunjenja verskog zakona putem njegovog prekoračenja i motiviše opredeljenje autora za konkretne epizode iz Biblije, tj. životopise i karaktere ženskih likova koje namerava da rekonstruiše. Izbor je, konkretno, pao na Tamaru, Judinu snahu, kasnije suprugu, iz Postanja (p. 38); Ravu, prostitutku iz Jerihona, koja je pomogla Jevrejima da osvoje njen grad, iz Knjige Isusa Navina (p. 2); Rutu, Moapkinju, koja je odanošću njoj tuđem, izabranom narodu i lukavstvom kojim se poslužila po nagovoru svestrve Nojemine zaslužila posebno poglavlje u *Starom zavetu* (Knjiga o Rut); Vitsaveju, Urijinu ženu i Davidovu ljubavnicu iz Druge knjige Samuilove (p. 11) i Mariju, suprugu Josifovu i majku Isusovu iz Novog zaveta, tačnije jevanđelja.

Autor ih u drugom, naslovnom poglavlju svoje knjige predstavlja sledećim rečima:

Prva se odjenu kao bludnica da se poda željenome muškarcu.

Druga je bila bludnica od zanata te izdade svoj narod.

Treća se noću zavuče pod pokrivače bogata udovca te se udade za nj.

Četvrta bijaše preljubnica, iznevjerivši muža kojega dade ubiti njezin ljubavnik.

Za poslednju, Mariju, koja se nadovezuje na gorepomenute starozavetne junakinje, iako presedanom bezgrešnog začeca odstupa od njihovih izdajstava i/ili seksualnih prekoračenja, i koja zaokružuje veliki genealoški niz od Avrama do mesije, autor će reći da „zatrudnje prije vjenčanja a čedo ne bijaše od zaručnika“.

Činovi odstupanja od društvene i verske norme, koja je u nesvakidašnjim okolnostima u kojima su se našle Tamara, Rava, Ruta, Vitsaveja i Marija jedino na *drugi* način mogla biti potvrđena i ispunjena, tim pre dobijaju na značaju s obzirom na to da je reč o ženama, dakle o polu kome se u tumačenju verskih spisa poklanja manje pažnje, i pretežno o strankinjama, dakle pripadnicama etničkih zajednica koje nisu imale privilegiju da ispišu istoriju.

O položaju žene u starojevrejskom društvu i njenom značaju u stvaranju verskog predanja govori se već u uvodnom poglavlju. Autorovo poznavanje hebrejskog jezika, konkretizovano brojnim traduktološkim primedbama i etimološkim napomenama, potkrepljuje brojna zapažanja koja pokazuju jedno novo lice prve monoteističke religije i njenog

Boga. De Luka najpre govori o podeli uloga. Muškarac, kome se Jahve direktno obraća zapovestima koje izriče Mojsiju na Sinaju, izabran je da prenosi zakone. Žena je, s druge strane, urez iz koje nastaje život.

Značaj dat ženskoj prirodi, koja se poistovećuje sa telom zakona, jer su slova u hebrejskom uvek ženskog roda (ona su ćelije velikog tekstualnog organizma *Svetog pisma*), utemeljen je, očito, na opštepoznatim teorijama o dualističkoj podeli na kulturu i prirodu. No okvir dihotomije *nomos – physis*, ispostaviće se, poslužio je italijanskom piscu kao polazište za omaž lepoti, tačnije za besedu nadahnutu tumačenjem legende o stvaranju Adama i Eve, o biološkoj superiornosti žene nad muškim rodod. Tako se u trećem poglavlju postavlja pitanje (pre)vrednovanja i raspodele uloga muškarca i žene koje proističe iz redosleda njihove pojave u Knjizi postanja. Podatak o naknadnom stvaranju Eve, o njenom uključenju u život na zemlji nakon Adama, za italijanskog autora je dokaz nadmoći, a ne podređenosti žene muškarcu.

Ovakve stavove, koji približavaju De Lukino štivo temama feminističke teologije i istraživanjima koja pokušavaju da pomire ideale hrišćanskog agapea i helenskog erosa, pronaći ćemo i u drugim delovima knjige. U narednim, više pripovedačkim poglavljima oni se pojavljuju često kao pouke koje prate naraciju, tj. zaokružuju pojedine epizode iz priča o sveticama sablazni.

Pojam margine kao društvenog prostora sa koga i iz koga se afirmišu sadržaj, pisanje i novo tumačenje svete istorije, De Luka konkretizuje ne samo na rodnoj, već i na etničkoj ravni. Teza o čistoti izabranog naroda, o njegovom nemešanju sa drugim zajednicama koje su živele u Obećanoj zemlji, pokazuje se kao neodrživa. Mešanja, susreti i dodiri narodâ na granici, prelasci pojedinaca iz pokorenih etničkih zajednica u novu, pobedničku, nisu predstavljali izuzetke, već pravilo. Njihovim tokovima protiče ova (pred)istorija koja vodi do pojave mesije koji je, napominje De Luka, takođe bio mešanac.

Složenost i dinamiku svete povesti diktirala su uz to i dva suprotna smera nadmetanja monoteizma i politeizma: prvi, često pominjan i odavno poznat u tumačenjima *Biblije*, jeste regresivan: Jevreji su se neretko vraćali, naročito u razdobljima krize, idolima, tj. nekadašnjoj religiji. Slučaj Tamare, Rave i Rute – strankinja koje su prigrilile novu veru – ukazuje na postojanje drugog smera: mnogobožičke zajednice odbacuju svoje idole, biraju narod jednog Boga i mešaju se s njim.

U drugom delu knjige, posvećenom Mariji, majci Isusovoj, autor dotiče temu socijalnog raslojavanja i motiv margine konkretizuje na klasnoj ravni. Afirmacija ženskog razvija se uporedo sa afirmacijom ostalih društvenih grupa lišenih ekonomske i političke moći i prestiža. Detalji iz predanja upoređuju se sa stanjem u savremenom svetu, konkretno u pišćevoj Italiji podeljenoj na siromašni, privredno manje razvijeni jug i bogati, industrijski sever. Josif je, naime, južnjak, drvodelja koji je iz Vitlejema, gde se samo privremeno vratio uoči rođenja svoga sina, otišao u Nazaret, grad u Galileji, bogatijoj pokrajini koja je nešto poput današnje Lombardije. Ovakve paralele, sročene u formi digresija, daju poseban kolorit sadržaju priče i omogućavaju čitaocu da uspostavi prisniji kontakt sa slikom biblijskog sveta, i u isto vreme pojačavaju njeno univerzalno značenje.

Tekst dotiče i pitanje odnosa dva religijska sistema, tj. delova *Biblije*. Priče o prve četiri svetice sablazni pomažu nam da jasnije uočimo prisustvo donjeg, hebrejskog sloja u normativnom sistemu nastajuće vere. Kao što je vladajuće, muško čitanje starozavetnih priča zapostavilo velike junakinje koje delaju mnogo odlučnije od kanonizovanih proroka, tako je i hrišćanstvo vekovima pokušavalo sa sebe da otrese nasleđe starog zakona. Odatle, između ostalog, pomen genealoškog niza s početka Jevanđelja po Mateju, prikazanog na izgubljenom Karavađovom platnu. Autor, stiče se utisak, posvećuje pažnju čuvenom baroknom umetniku ne samo zbog podatka o prvoj verziji slike koja je nestala u savezničkom bombardovanju Drezdena, već i zbog specifičnosti njegovog života koji je protekao u znaku pobune i odmetništva.

Uporedo sa reafirmacijom hebrejskog nasleđa i ukazivanjem na njegov značaj unutar kanona hrišćanske vere, De Luka nastoji da predstavu starozavetnog Boga približi duhu novozavetnog učenja o praštanju i ljubavi. Tako u osvrtu na detalje iz priče o izgonu iz raja italijanski pisac odbacuje mit o balastu prvobitnog greha koji će ljudski rod morati, kao po kazni, da nosi na svojim leđima i od koga nikada, u ovom, zemaljskom životu, neće moći da se oslobodi. Naprotiv, umesto kletve, De Luka u Božjem obraćanju Adamu i Evi nakon kušanja ploda sa drveta spoznaje, vidi jedno dobronamerno obaveštenje upućeno ljudskom rodu. Ovde se govori, prosto, o posledicama raskida sa prirodom i o smislu opredeljenja za društveni život, dakle o ishodu čovekove odluke koju Bog poštuje i koju nijednog trenutka ne želi da dovede u pitanje.

Razrada motiva margine, koja u samom činu recepcije i pratećih hermeneutičkih zahvata upućuje na oslobađanje slojeva značenja iz teksta i na vrednosti njihovog budućeg, revolucionarnog učinka, proširuje žanrovski horizont De Lukine knjige i produbljuje sadržaj izabраниh priča i komentara. Autorov, na prvi pogled proizvoljno i naknadno ubačen, epiloški omaž golotočkom kažnjeniku Anti Zemljaru i njegovom odnosu prema kamenu kao izvoru energije koju udarcem treba izvuci iz mrtve materije, sadrži neku vrstu poente knjige, jer ukazuje na skrivenu pokretačku snagu koju čovek u najtežim okolnostima uspeva u sebi i u svetu koji ga okružuje da pronade i oslobodi.

De Luka piše jednostavnim i široj čitalačkoj publici lako razumljivim jezikom uprkos erudiciji koja mu dopušta da često skrene u digresiju i produbi teološku argumentaciju. Izraz, s jedne strane, jezgrovitosti i ritmičnosti, koju Klarićev prevod verno čuva i vešto prenosi, prati biblijski predložak, a s druge strane poetičnosti i lirski intoniranim tumačenjima pravi otklon od njene sintaksičke jednoličnosti i fabularne svedenosti. No, baš taj sloj teksta *Biblije*, taj jednobojni pokrov kome se retko poklanja veća pažnja, otkriva se u De Lukinoj knjizi kao površina na kojoj su ispisane večne istine o sili zakona i o nuždi života koja mu se potčinjava i u isto vreme ga prekoračuje.